

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Jul omkring århundredskiftet	side 4
Hesteavl i middelalderen	side 6
Saras historie	side 9
Landvæsen elev	side 11
To former for særeje	side 14

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgaardsforening
 December 1990- Januar 1991

Nr. 289 - 48. årgang

NØRUP KIRKE

Årsmødeudflugten den 26. maj 1991 indledes i Nørup Kirke. Den romanske landsbykirke blev ombygget i årene 1732-33 for godsejer Gerh. de Lichtenberg, der også fornyede store dele af inventaret, så kirken fremstår som en overmåde smuk barokkirke.

(Tegning: Dennis Henriksø)

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse,
tlf. 53 58 40 16 - 53 52 56 81 (9-16).

Kasserer og sekretær:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvej 9, 2840 Holte,
tlf. 42 80 25 37 (efter 17). Postgiro nr. 8 08 31 42

Slægtsgaardsarkivet:

»Klostergaarden«, Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted,
tlf. 53 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Udbygade 19, 1, 2200 København N,
tlf. 35 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen, St. Strandstræde 4, 1, 1255 København K,
tlf. 33 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Gårdejer Carl Martin Christensen, »Kaaregaard«, Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 64 85 11 74

Næstformand: Gårdejer Peder Møller Frifelt, »Lindegård«, Tyndkærvej 7,
6823 Ansager, tlf. 75 24 30 87
(Formand: Bladudvalget)

Gårdejer Vagn Mathiasen, »Solgaard«, Toeltvej 4, Langerød,
3480 Fredensborg, tlf. 42 19 38 37
(Formand: Arkivudvalget og Nordsjællandskredsen)

(Ovennævnte tre udgør hovedbestyrelsens forretningsudvalg).

Gårdejer Poul Ancher Hansen, »Stensebygaard«, Stensebyvej 23,
3730 Nexø, tlf. 53 98 84 60
(Formand: Bornholms Amt)

Gårdejer, fhv. borgmester Verner Larsen, »Biltriminde«, Åbovej 17, Herlufille,
4160 Herlufmagle, tlf. 53 75 11 61

Gårdejer Arne Højland, Bakkedraget 3,
4270 Høng, tlf. 53 55 28 41
(Formand: Vestsjællands Amt)

Gårdejer Meta Larsen, »Skovvang«, Præstøvej 107,
4640 Fakse, tlf. 53 82 51 45
(Formand: Sjælland-Syd)

Gårdejer Frede Falk Rasmussen, »Vestervang«, Marrebæk Tværvvej 5,
Marrebæk, 4873 Væggerløse, tlf. 53 87 73 57
(Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Hans Peder Madsen, »Mariesminde«, Røjrupvej 41,
5550 Langeskov, tlf. 65 97 23 21
(Formand: Fynskredsen)

Gårdejer Elise Jensen, »Højtoftgård«, Gammelby 40,
6100 Haderslev, tlf. 74 56 63 16
(Formand: Haderslev Amt)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 4, Aarslev,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 66 97
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Gårdejer Carl P. Jensen, Vadgård, Vadgårdsvej 25,
6830 Nr. Nebel, tlf. 75 28 81 14
(Formand: Ribe Amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolievej 114,
6880 Tarm, tlf. 97 37 30 08

Gårdejer Mads Andersen, Skårupvej 4, Hanning
6900 Skjern, tlf. 97 36 20 74
(Formand: Ringkøbing Amt)

Gårdejer Holger Buch Juul, Ribevej 13, Ødsted,
7100 Vejle, tlf. 75 86 50 21
(Formand: Vejle Amt)

Gårdejer Anders Knudsen Pedersen, »Kjærsgård«, Skadholsvej 5,
Gjerbøl, 7732 Snedsted, tlf. 97 93 42 71

Gårdejer Jens Kr. Nielsen, Toftegård, Vrouevej 15, Vroue,
7800 Skive, tlf. 97 54 70 31.
(Formand: Midtjysk kreds)

Gårdejer Henry Slemming, »Ryttergaarden«, Hammelevvej 23, Hammelev,
8500 Grenå, tlf. 86 32 01 99
(Formand: Århus Amt)

Gårdejer A.C. Winther Hansen, »Trillbakkegård«, Korsbjergvej 3 b, Grydsted,
9240 Nibe, tlf. 98 35 16 03.
(Formand: Himmerlandskredsen)

Gårdejer Esben Saksager, »Saksager«, Saksagervej 190,
9760 Vrå, tlf. 98 98 80 16
(Formand: Vendsysselkredsen)

Gårdejer Ingrid Houbak, »Gedemaalsgaard«, Sakstrupvej 32, Bjergby,
9800 Hjørring, tlf. 98 97 10 36

Glædelig jul

Den 2. august i år besatte Irak den lille nabostat Kuwait. Det er en begivenhed, der finder sted langt herfra, men ikke desto mindre en militær handling, der oprører os alle i den frie verden.

At begivenheden finder sted i mellemøstens oliefelter, giver denne besættelse øget interesse på vore breddegrader.

At alle udlændinge i de to lande derefter blev erklæret som Iraks gæster med forbud mod at forlade landet, øgede blot interessen for konflikten. Her med udnytter en gal diktator skånseløst den politiske magt, der ligger i at tage gidsler. Konflikten medførte, at FN for første gang i historien kunne enes om en fælles handelsblokade af en krigsførende nation, og samtidig i enighed opbygge en hær i området som et forsvar for de øvrige nationer i området.

Hermed var der opbygget en verdensomspændende fordømmelse af Iraks hersker Saddam Hussein, og alle forventede derefter en fredelig løsning i området.

I de forløbne måneder er solidariteten smuldret, og tidligere højt værdsatte ledere fra den frie verden har på skift begivet sig til Bagdad i håb om, at få deres landsmænd ud af fangenskabet. Jeg skal på ingen måde betvivle deres gode motiver, men alle er de blevet spændt for en diktators propagandavogn, og dermed blevet medvirkende til at konflikten er trukket ud, og nu mest af alt ser ud til at ende i en væbnet konflikt i området.

Vi må alle have den dybeste medfølelse med dem, der er gidsler, og ikke mindre med deres pårørende i hjemlandet, og samtidig glæde os med dem, der kommer ud, men så meget mere må vore tanker gå til dem, der bliver tilbage.

Også den hjemlige politiske arena er præget af oprud.

I skrivende stund ser det ud til at vi skal have et julevalg, og når bladet læses ved vi alle meget mere om det.

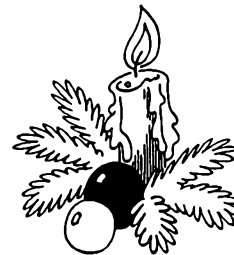
Det er svært umiddelbart at se, hvad et valg vil løse af problemer. Nogle partier vil vinde mandater, og andre vil tabe mandater, men problemerne er uændrede efter et valg, og spørgsmålet er så, om viljen til at løse dem er ændret. Hvem ved.

Men uanset valgkamp i Danmark, og politisk uro i den store verden, nærmer julen sig, og jeg vil på denne plads gerne sige vore medlemmer tak for en aktiv indsats i det forløbne år, med et på gensyn i vort jubilæumsår 1991, hvor vi samles til årsmøde i Vingstedcentret den 25.-26. maj.

Glædelig jul og godt nytår.

Badstrup den 19. november 1990

Carl Martin Christensen

Glædelig
Jul

Nr. 290 udkommer omkring 20. februar. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 20. januar.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: ROSTED BOGTRYK/OFFSET, 4200 Slagelse, tlf. 53 54 52 65

En rigtig julehistorie

Tiden op til jul 1940 var i de fleste landbohjem i Danmark en mærkelig modsætningernes tid. Det var første vinter under den tyske besættelse, en urolig og utryg tid, mens tiden omkring jul ellers er præget af tryghed og forventning, med mange forberedelser, for at gøre alt så godt som muligt for mennesker og dyr, i den med længsel ventede juletid.

Sådan har tiden op mod jul nok også været hos Ellen og Chr. R. Christensen i Kaaregaard. Utrygheden ved den tyske besættelse var ingenlunde mindre for dem, da de begge var meget optaget af nationale, politiske og samfundsmæssige spørgsmål, og deltog stærkt i tidens debat. Deres behov for at skabe varme og tryghed i hjemmet på Kaaregaard for deres to små piger og det barn, de ventede, har nok været stort. Jeg gætter også med stor sikkerhed på, at deres juleønske det år, var en søn, som til sin tid kunne føre slægtgården videre. Dette ønske blev ikke opfyldt juleaften, men det blev det juledag 1940!

Sådan omtrent forestiller jeg mig forholdene, da vores landsformand i Dansk Slægtsgårdsforening Carl Martin Christensen ankom med »Stork Airways« til det nordfynske for 50 år siden.

Der er ingen tvivl om, at forældre, hjemmet, højskolen og det bondesamfund, han er vokset op i, har præget hans sind og tankegang, men det er lige så sikkert, at på mange områder har han det, som Piet Heins lille kat på vejen, han er i høj grad sin egen.

Carl Martins ofte utraditionelle tanker og problemløsninger, har nok gjort sit til, at der er trukket meget på ham i kommunalpolitisk arbejde og han har også måttet afse tid til en periode i folketinget.

Som formand i Dansk Slægtsgårdsforening er han en meget stærk formand, jeg tænker ikke her på hans rolige, venlige og naturlige myndighed, men på, at han ikke havde nødig at træde flere konkurrenter i hælene, eller blive valgt med beskedent flertal. Det var en samlet hovedbestyrelse, der bad Carl M. Christensen overtage formandsposten. Det giver en stærk formand og alle muligheder for et godt samarbejde.

Carl Martin og fru Kate har også brugt megen tid på at besøge samtlige foreningers lokalkredse, det har givet et godt forhold til medlemskredsen og et godt kendskab til dere meget forskellige vilkår.

Så vi er mange, der ønsker til lykke med 50-års fødselsdagen.

PMF

75 år

En af Dansk Slægtsgårdsforenings trofaste hovedbestyrelsesmedlemmer Holger Buch Juul, Ødsted runder den 9. februar de 75 år.

Juul overtog i 1948 Jægergården i Høllund som 9. generation, og har for længst overdraget den til en søn, således at gården, der har været i slægtens eje siden 1711, fortsætter traditionerne.

I 1969 indtrådte Juul i Slægtsgårdsforeningens hovedbestyrelse, hvor han med sine markante meninger har haft stor indflydelse på udviklingen, ikke mindst i den periode, hvor han var foreningens næstformand.

Vi ønsker tillykke med dagen, og sender de bedste hilsner og ønsker for fremtiden til fødselaren og fru Eli på den runde dag.

CMC

70 år

Den 7. december fylder gårdejer Jens Kr. Nielsen, Toftegård, Vroue, 70 år.

Jens Kr. Nielsen blev i 1989 formand for den nye Midtjysk Kreds, der opstod på grundlag af den gamle Viborg Amtskreds.

Jens Kr. Nielsen er kendt som en dygtig landmand, og slægtsgården drives nu sammen med næste generation.

Fødselaren er også kendt som en dygtig forhandler og han har været sognerådsformand, amtsrådsmedlem, skatterådsformand, vurderingsinspektør for Kreditforeningen Danmark, næstformand i forsikringsselskabet Tryg og bestyrelsesformand for Skive Sparekasse, for at nævne nogle af hans tillidshverv.

Med de 70 år ophører mange valg, men Dansk Slægtsgårdsforening glæder sig over, at foreningen endnu kan have Jens Kr. Niensens opmærksomhed i mange år.

Tillykke.

Juleprædikenen

Af sognepræst Eilif Kristensen, Herlufholm

Det er jul, det er cool!

På en juleplade synger M. C. Ejnar om alle vore juleforberedelser. Han gør stærkt grin med hele vort juleræs. »Men det skete i november engang, at de første kataloger satte hyggen i gang«... og så går det bare derudad, for nu er det jul.

»Det er jul, det er cool! Det er nu man hygger sig bedst, det er julebal i nisseland, familiernes fest. Med fornøjet glimt i øjet, trækker folk i vintertøjet til den årlige folkevandring op og ned af Strøget. Der bli'r handlet, pakket ind, der bli'r købt og solgt. Det er . . . koldt!«

Man kan ikke undgå at blive standset lidt ved M. C. Ejnars juleprovokation, hvor han drømmer – ikke om en hvid jul, men om »en hvid sandstrand med palmetræer og sommervej, langt væk fra sne og juletræer«. Har han ret? Har vi, når vi når den 24. december har fået nok, så vi ganske enkelt ikke orker at høre mere om jul. Måske i mangt og meget! Det var jo imidlertid kun forbedelserne, at de første kataloger i begyndelsen af november indvarslede. Det egentlige kommer først, når vi samles rundt omkring i vore kirker denne aften. Da er det ikke julemanden, ej heller juleanden, vi fejrer!

Nej, for vi har en drøm. En drøm, hverken om en hvid jul, hvor hyggelig den end kan være, eller om en hvid sandstrand, men om en verden, der er blevet Guds rige! Hvor freden er en virkelighed, og hvor broder ikke rejser sig mod broder! En drøm om et rige, hvor der ikke er krig, sygdom, ulykke, sult og lidelse eller død. Hvor alle som Guds børn lever i kærlighed til Gud og til hinanden, og hvor ingen udnytter andre, men hvor Guds kærlighed helt fylder os. Derfor var det ikke i de dage i november, at det hele tog sin begyndelse, men »det skete i de dage, da der udgik en befaling fra kejser Augustus....« Da Gud selv lod sig føde i Betlehem af Jomfru Maria!

Men, men, men, har det noget med vort juleri at gøre? Er det ikke modsætninger? Barnet der fødtes, og som der ikke var plads til den gang og måske heller ikke nu. Måske! Men ikke nødvendigvis. Når vi fejrer jul, kan vi tolke det hele som et billede på Gudsriget, som Jesus blev menneske for at give os del i. Det lykkes langt fra, men det er dog et forsøg på en gang om året at holde en fest, hvor alle grænser mellem os mennesker er brudt ned. En glædesfest hvor vi aner lidt af det riges herlighed, som Jesus kom for at give os del i. Da blev vi »Guds kære børn påny« og vi kaldes til at dele livet med hinanden i samme kærlighed, som Gud elskede og elsker os med.

Men det er jo kun så kort en tid! Det bliver snart hverdag igen. Allerede den 27. december eller i hvert fald den 1. januar, så har vi jo glemt alt om indbyrdes kærlighed, omsorg og glæde! Hverdagen er helt anderledes end julehøjtiden!

Ja, vist så! Vi glider så hurtigt ind i hverdagens virkelighed med den betalingsbalance, renteniveau, terrorbalance, krigstrusler o.s.v., o.s.v. Vi glemmer så hurtigt, at mennesket også har et hjerte, og at vi er skabte til at elske hinanden!

Når det altså forholder sig således, var det så ikke bedre, at vi helt droppede julen med alt, hvad den fører med sig? Mon vi så ikke først rigtig var på den? Jeg tror, det er godt, at vi i hvert fald en måned om året bliver mindet om, at Gud ikke har skabt os som computere, men som levende mennesker af kød og blod, med både hjerne og hjerte. Det var for dette menneskes skyld, at Jesus blev født af Jomfru Maria. For at vi ikke skulle være prisgivet en kold og umenneskelig computerverden, men lære at leve i kærlighed til Gud og til hinanden!

I øvrigt er jeg ikke sikker på, at vi den 2. januar har glemt alt om julen og dens budskab. Verden ville nemlig se ganske anderledes ud uden budskabet om Jesus, hans kærlighed og omsorg for os mennesker. Den kærlighed og omsorg, som vi kaldes til at gå ind i. Jul er først og fremmest budskabet om Jesus, der har åbenbaret Guds sindelag for os: at Han elsker os.

»Julebudet i vinterens vånede,
det er Gud Faders varme ånde,
menneskefaldet til frelse vendt,
menneskets adel på ny erkendt,
hertets ret til at kæmpe og vinde
evigt fastslået trods hver en fjende«.

Jul uden Jesus betyder også jul uden den kærlighed, som ikke søger sit eget, og som tror alt og tåler alt og udholder alt.

Gennem Jesus har vi lært Gud at kende som kærligheden selv. Barnet i krybben og manden på korset viser os Guds væsen. Hans ja til os og accept af os. En glædelig jul 1990 er derfor at lade det samme sindelag være i os, som var i Kristus Jesus. Det har vi brug for.

Glædelig jul.

Eilif Kristensen

Julen omkring århundredskiftet

Husmoder fortæller om sin barndoms jul

Julen på landet omkring århundredskiftet var jo i de større og yngre hjem begyndt at blive moderne, men i småstederne og de ældre hjem var juletræ og julegaver et ukendt eller yderst sjældent tilfælde.

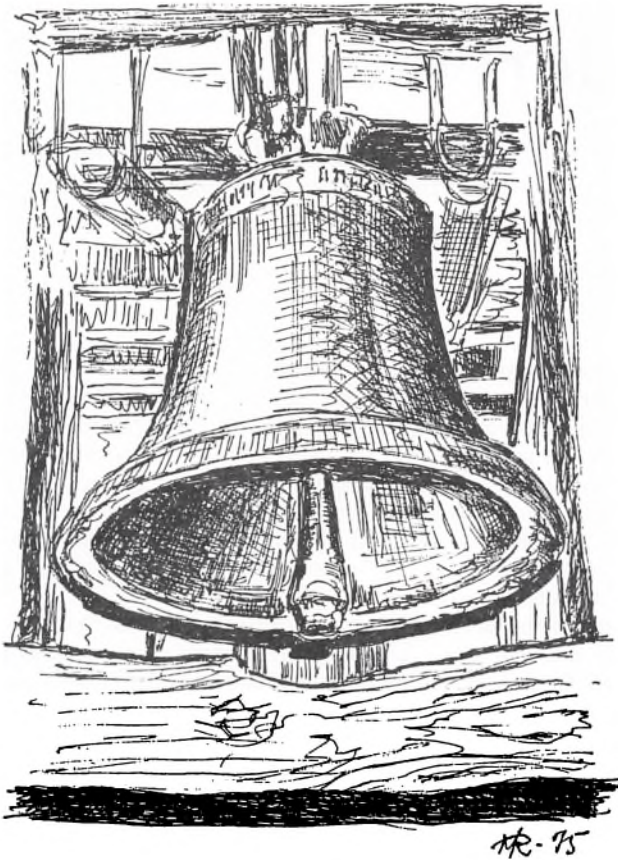
Men højtiden var ikke ringere af den grund, jeg tror at kunne sige, rigere glæde og små fornødheder. Man var så glade og gode ved hinanden. – Det var jul – intet ondt kunne ramme en, ingen daglig tale førtes juleaften. Hverdagen var helt strøget af os; alt var så gennempræget af julens højtid, så vi virkelig levede i julens verden.

Julens forberedelser var store, men det var ikke julegaver og hjemmenes udsmykning med klokker og gran, der tog tid, for det kendtes heller ikke.

Det var rengøring og tilberedning af de masser af mad som skulle spises i julen, og for de større hjemms vedkommende alt det, som skulle foræres væk.

Indkøbsdagen

Min barndomsjul som enebarn af halvgamle forældre i et økonomisk godt stillet lille landmandshjem i udmarken, begyndte altid den dag først i decemberterminen, da far trak den tostoledede fjedervogn ud af vognporten, smurte og ordnede den, og gav mig besked på, at bede mig fri fra skole til den første dag det blev godt vejr, for så skulle vi på vor årlige juleindkøbstur til Slagelse, og det er næst efter selve juleaften min barndoms største oplevelse.

Kørekapper, sjaler og andet varmt vintertøj blev hentet frem til den store dag, og dets særegne duft af kisteklæder øgede forventningens glæde. Man forberedte sig til den ene dags købstadstur, som man knapt gør det nu, til en hel ferierejse.

På selve udflugtsdagen var man tidligt oppe for at tage kending af vejr og vind, og kreaturerne skulle ordnes, så man kunne være færdig til at køre så snart det blev lyst.

Når så mor og jeg sad vel indpakket i den bagerste agestol, og far ene i forreste med fodersækken under forlæderet, agende i det tempo, som det passede den fede husmandshest, ja, da var man vel nok lykkelig.

Nå, vi nåede ind i Lerches gård, blev løftet af vognen af gårdskarlen med et sving op i luften og undertiden sat hen på trappen i alle sjalerne som jeg blev pakket ud af inde i skænkestuen, hvor den gamle købmand selv kom og hilste på os, og fru Lerche bød os ind. Før vi gik i byen, skulle vi jo ud i butikken, hvor ærter, mel og gryn stod i sække, og klipfisk lå i stabler ved siden af koste, kogrimer og store runde oste. Far og mor bestilte varer. Svedsker, rosiner, mandler og chokolade var de egentlige julevarer, men de skulle strække til hele vinteren.

Ikke luksus

Desuden skulle vi have til slagtning og julebagning, en balje spegesild og klipfisken til nytårsaften, og julelys måtte heller ikke mangle – det skete, at far overraskede os med at købe et par appelsiner.

Så gik turen i byen; om der var særlig udstilling i vinduerne, kan jeg ikke huske, men inde i butikkerne var al verdens herlighed. Det var jo ikke luksus, man var kommen til byen for at købe, men solidt tvistlærred til skjorter, douglas til linned, bomuldstøj til forklæder, hvergarn til skorter og dagligkjoler, uldgarn til strømper og undertrøjer, som mor altsammen selv lavede efter jul, når dagene blev lysere. Godt bomuldstøj fik man for 23-28 øre pr. alen, og dejligt blødt varmt hvergarn for 50-60 øre. »Fine« kjoler og overtøj var der mange år imellem, at de jævne landbokoner fik fornyet.

Når vi hen på eftermiddagen var færdige med vore indkøb, spiste vi altid et par stykker smørrebrød hos en gæstgiver på torvet, og drak kaffe med usandsynlig store stykker wienerbrød til, før vi skulle tage hjemturen i kulden. Nede i købmandsbutikken kom Lerche med et kræmmerhus med rosiner, svedsker og mandler. Men det gemte jeg skam til jeg kom hjem.

Slagelseturen, julebagningen og den dag grisen blev slagtet var de festligste dage i julens forberedelse.

Julebagningen formede sig omtrent som nu. Men om julegrisen var der mere glans. Man fik ikke så lidt fersk kød, og i de fleste småhjem blev der kun slagtet den ene gang om året, men så var det som regel også en kammerat på 350-400 pund. Der var fest og glæde over tilberedningen af de forskellige ting både til fersk og gemmevarer. En af de sidste dage før jul blev jeg altid pyntet i søndagstøjet og sendt op til landsbyen til forskellige gamle koner med lidt godt både fra slagtning og bagning, og skulle altid huske, »at hilse hjemmefra, og ønske glædelig jul«, og jeg synes næsten de allesammen sagde: »Gud velsigne dig mit barn, kan du hilse hjemme og sige tak«, og et stykke kandis fik jeg hvert sted.

Min julegave

Og så selve juleaften.

Ja, det var en højtid så stor, når vi ved 4-4½ tiden højtidsklædte satte os til bordet, som altid var dækket med den hjemmevævede dug fra mors hjem og to tændte lys. Mor bad bordbønnen, og vi spiste med andagt risengrøden, ribbenstegen og de varme æbleskiver.

På et lille bord i hjørnet af stuen brændte også to lys ved siden af bibel og salmebog, og når maden og opvasken var ryddet til side, drak vi kaffe og mor læste juleevangeliet. Aftenen gik med salmesang, højtlesning, enten Sorø Amtstidendes julenummer, almanakken eller børnenes julehilsen. Julegaver kendte vi som sagt ikke, men en lille overraskelse var der alligevel til mig. Den første, jeg kan huske, var en marcipangris med silkesløjfe om halsen. Silkesløjfen brugte jeg som bogmærke i flere år.

Når så mor ved 9-tiden havde malket køerne til sengetid, som skikken den gang var, og far havde røgtet af, blev der dækket bord til kvældsnavder med alt, hvad der hører til. Sylte, rødbeeder, kold ribbenssteg, medister o.s.v., og det var meget festligt at sidde oppe så sent og spise mad, og det var som den store højtidelighed mere gled over i julens munterhed ved det festlige måltid på den uvante tid, så helt uden for dagligdagen.

Og så julemorgen. Jeg fik næsten altid lov at gå med far i kirke.

Da gudstjenesterne den gang varede længere end nu, og der skulle ofres til præst og degn og der undertiden var langt at gå, var det som regel mændene der kom i kirke 1ste juledag og konerne 2. juledag, i de hjem, hvor der ikke var nogen til at passe bedriften.

Julen gik med fred og hygge inden døre, afbrudt af lidt selskabelighed mellem helligdagene.

Nytårsaften formede sig næsten som juleaften, meget mere højtideligt end nutidens nytårsaftener, det skete, naboen kom og »slog potte på døren« og blev indfanget og måtte hjem at hente konen for at spise kvældsmaden med os.

Men jeg kan kun huske én eneste gang, at vi var oppe til kl. 12, og det var ved århundredskiftet, hvor far og mor tog mig i hånden og vi gik ud i den stille, tågede nytårsnat og hørte kirkeklokkerne rundt omkring os ringe det nye århundrede ind.

*Mens som barn på landet jeg var hjemme
julemorgen var mit himmerig,
den du meldte mig med englestemme
kimed klart den store glæde ind.*

NB

Julen omkring århundredskiftet blev skrevet i 1949 af Johanne Olsen (1892-1985). Under psynonymet Landhusmoderen forfattede hun en række artikler om livet på landet, som blev trykt i Sorø Amtstidende.

KRONIK

Hesteavl i middelalderen

Den bedste definition på middelalderen er tiden fra kristendommens indførelse 960 til reformationen 1536. Her vil vi dog tillade os at regne med en heste-middelalder, der også omfatter Christian den Tredies og Frederik den Andens regeringstid, hvilket bringer os frem til 1588.

Af dyrlæge Ingv. Mølbjerg, Broust

Den danske krigshest

Det var Vender-togterne, der tilskyndede Knud 6. og Absalon til at skabe en national adelig rytterhær til støtte for ledingshæren. Man havde fået større skibe, der kunne fragte heste over havet. Sidst i 1100-tallet, hvor vi befinder os, var situationen den, at rytteriet som hærenhed, havde vist sig fodfolket overlegent, men da udrustning til hest var en bekostelig sag, kunne den kun kræves af de store jordbesiddere, som til gengæld nød store privilegier.

Da denne værnepligt hvilede på herremanden personlig, måtte han dygtiggøre sig i våbenbrug og al anden ridderfærd. Alle-rede som drenge kom de i huset hos en ridder – der som oftest var en nær slægtning – for at blive undervist i ridning og våbenbrug til hest.

Når de var fuldt uddannede, blev de væbnere og kunne gå i kongens tjeneste. De var så forpligtede til på hans bud at møde med et antal fuldtudrustede svende til hest. De væbnere, der udmærkede sig i kamp, kunne som en særlig udmærkelse af kongen blive slået til ridder. Disse dannede en elite omkring kongen. Af denne krigerstand fremstod den danske adel.

Eksport af danske heste var tidligt en indbringende forretning. Det øgede behov for gode krigsheste – både til hjemligt brug og til eksport – fik priserne til stige, hvilket i høj grad øgede interessen for avl og opdræt af heste. Men til formålet krævedes store arealer. Det blev derfor kronen, de kirkeejede godser og jorddrotterne, der påtog sig opgaven.

Datidens bondehest var lille og sent udviklet, men med den rette røgt og pleje udviklede den sig til en fortrinlig kavalieri-hest. Avlsmaterialet var således til stede.

At danske hest var eftertragtede i udlandet fremgår af nogle udtalelser, der er bevarede. Således skriver den tyske munk Arnold fra Lybæk i slutningen af 1100-tallet, at en af Danmarks rigdomskilder, var, foruden sildefiskeriet ved Skåne, dets ypperlige heste, der affødtes i store mængder på de udmærkede græsgange. Videre meddeler han, at de danske øvede sig i ridekunsten, og udmærkede sig i kamp til hest og anden ridderfærd. Det er sikkert turneringskampe, der her hentydes til.

Da der til hesteavl krævedes store arealer af skov, eng og overdrevsjord, var det især kronen, klosterne og de store godsbesiddere, der tog denne opgave op.

Det var navnlig småøer og arealer med en naturlig afgrænsning, der udlagdes til formålet – altid i forbindelse med en skov. Et sådant hegnet område kaldtes en hestehave eller horshauge, som det hed på gammeldansk. Have betød oprindelig indhegning, men gik efterhånden over til at betyde det indhegnede område. Her gik hestene løse i store flokke og blev nærmest vilde, hvorfor sådanne heste ofte omtales som vildheste eller vildstod. Når de så havde nået en passende alder, blev de indfangede og tæmmede.

Omkring 1. maj blev et passende antal stodheste lukket ind til hopperne, og det blev så hingstens sag at samle et passende stod omkring sig. Dette er næppe sket uden forbitrede kampe hingstene imellem. Omkring 1. august blev hingstene igen indfangede og sat på stald.

Bønderne drev hesteavl efter samme princip, men under dårligere forhold. Mens herremanden, bortset fra de heste, der hold-

tes hjemme på gården til ridebrug, alene holdt heste for avlens og fortjenestens skyld, brugte bonden sine heste dels på bymarken, men han skulle også møde til hoveri med egne redskaber og heste. De mange heste var en stor udgift for bønderne, hvorfor også de lagde vægt på avlen, så de kunne sælge føl og få rede penge hjem. Avlsmetoden var den samme som i hestehaverne. Men de overdrev, der stod til rådighed for bønderne, var ofte overfyldt med andre kreaturer. Også uskarne hingstplage greb forstyrrende ind i avlen.

Danske heste eksporteredes i store tal til det øvrige Europa, hvor der var stor efterspørgsel. At eksporten var betydelig fremgår af Valdemar Sejers jordebog, hvori det oplyses, at der alene over Ribe, hvor tolden betaltes, årligt omkring år 1200 udførtes 8400 heste. Disse gik med skib til Nordsølandene, mens store flokke dreves ad landevejene sydpå.

Når der kunne blive så stort et antal heste til eksport, skyldtes det, at næsten hele landets hoppebestand var inddraget, og at hingst og hopper gik løse sammen i parringstiden, hvilket erfaringsmæssigt giver den højeste mulige drægtighedsprocent.

Priserne, som de hjembragte, varierede meget efter kvaliteten. Da kong Valdemar Sejer skulle løskøbes fra fangenskabet hos greven af Schwerin, måtte der blandt andet afgives 50 krigsheste á 10 mark sølv og 50 håndheste á 5 mark sølv (purt).

Det nærmeste vi kan komme billedet af den ideelle krigshest i middelalderen, er nok omstående billede af kong Frederik II til hest – en gengivelse af et alabast-relief på Rosenborg. Kongen var kendt som en elsker af flotte heste og var hesteopdrætter i stor stil. Vi må derfor gå ud fra, at den kongelige hest repræsenterer det ypperste på området. Måske er hesten lidt for kort og kongens ben for lange, men hesten synes at bære sin tunge byrde med lethed, samtidig med, at den udstråler kraft og energi.

Der findes ikke nogen egentlig beskrivelse af den danske krigshest, men følgende tyske beskrivelse kan i hovedtrækkene også gælde for de danske krigshest: »Fællespræget for dem var det svære, grove og hårrige, såvel på ben som i man og hale. Denne var lavt ansat eller indstukket og krydset afskydende, men bredt, ryggen næppe stiv, bringen bred, halsen svær men vel-rejst og bøjet, bevægelsen samlet og høj fortil, loddet mest mørkt og ofte med aftegn.«

Kastration var ikke almindelig og stridshestene var altid hingste. Det hidtil benyttede avlssystem med at lade hingste og hopper gå sammen i store hestehaver var ikke meget forskelligt fra det system, som deres forfædre, vildhestene, etablerede i fuld frihed.

Om sommeren var der rigeligt med føde i hestehaven, der var græs i engene og de åbne sletter i skoven, og var det ikke nok, åd de træernes løv så højt de kunne nå. Om vinteren levede de af vissent græs, træernes kviste og stammernes bark. Ofte kunne man se dem stå på bagbenene for at nå træernes knopper, der var værdifuld næring om vinteren. Var vinteren særlig streng og lang, måtte der gives hjælpefoder fra hølader i skoven.

Da hestehaven altid lå i et kuperet og skovrigt terræn, havde hestene mulighed for at søge læ. Dertil kommer at middelalderhesten, der var fremavlet på indfangede vilde heste, var meget robust og havde en usædvanlig kraftig hårvækst. 1575 skriver kong Frederik II til abbederne for Sorø og Ringsted kloster, om

Alabastrelief af Frederik den Anden til hest. Følger af Rosenborg Slot. Det giver en forestilling om den berømte danske hest i riddertiden. Den har format, udstråler kraft og mod, bevægelsen er energisk, holdningen knejsende – det er en rigtig hest. Kongens ben er blevet for lange, både i forhold til ham selv og til hesten – i øvrigt er størrelsesforholdet mellem hest og rytter uden tvivl rigtigt.

at bygge huse i hestehaverne ved klostrene, hvor der var bedst ly, og lade foder føre dertil, således at hestene kunne gå derinde og tage føden. Flere sådanne huse omtales i kilderne.

På Hesselø i Kattegat havde der i gamle dage levet et stod islandske heste. Det var Frederik II der havde indført dette stod, men det blev kun nogle få år på øen. Året 1783, da systemet med vildheste ellers var forladt, fik direktionen for det kgl. frederikborgske stutteri den ulykkelige idé, at udsætte et stod ret forædlede hopper på den træløse og ufrugtbare ø uden hjælpefoder om vinteren. Resultatet var at 8 ud af et stod på 19 hopper døde af sult og kulde. Noget lignende skete de følgende år, indtil man efter 10 års forløb flyttede det vilde stod til store Dyrehave.

Belært af dyre erfaringer byggede man nu et høhus til hestene, og der findes endnu en lokalitet i store Dyrehave, der hedder Horsebo Huse.

Baggrunden for denne tragedie var oplysningstidens mærkelige forestilling om, at hærdding ved en tilbagevenden til naturen var lykken for mennesker og dyr.

Hen imod middelalderens slutning var man gået over til at opdele hopperne i stod på ca. 12 stk., hvortil man satte en stodhest. Dette gav den nødvendige kontrol med avlsarbejdet, som man hidtil havde savnet. En samling af stod dannede et stutteri. Det var navnlig ved de kgl. slotte at sådanne stutterier opstod. De havde til opgave at forsyne de kgl. stalde med ride- og karosseheste, men samtidig virkede de ved udstationering af gode avlshingste til forbedring af landets hestebestand.

Til belysning af hesteavlens udbredelse skal der i det følgende gives en oversigt over stednavne med hest eller hors som forled kombineret med et ord for forskellige landskabsformer. Oversigten omfatter samtlige sådanne navne opført i Geodætisk Instituts generalstabskort.

Stednavnet **Hestehave** findes overalt i landet. Mest som navn på småskove, men i nogle tilfælde også som gårdnavn. I det nordlige Jylland findes navnet Hestehave i 6 tilfælde – i det sydlige Jylland og Fyn i elleve – og på Øerne øst for Storebælt i 32 tilfælde.

Endvidere findes i det nordlige Jylland stednavnene: Hestbjærg 2 – Hestbæk 4 – Hestehøj 2 – Hester Odde – Hesteskoen – Hesthøj – Hestkær 2 – Hestlund 2 – Hestvang.

I det nordlige Jylland findes følgende stednavne med **hors** som forled: Horsager – Horsbakke – Horsdal – Horsmose 2 – Horsens (Horsnæs) 3 – Horsholme – Horsholt – Horslev 2 – Horsfeld – Horslev 2 – Horslund – Horsodde – Horstved – Horsvad – Horsø.

Af stednavne med stod som forled findes i det nordlige Jylland: Stodhøj og Stodbjærg – der ligger på Venø i Limfjorden. På denne øs sydlige del lå netop en hestehave.

I det sydlige Jylland og Fyn findes foruden de allerede nævnte 11 »Hestehaver« følgende stednavne med **hest** som forled: Hestehøj – Hestemade (made = eng) – Hesteskoen – Hestholm 2 – Hesthøj – Hestkær 2 – Hestlund 2.

I det sydlige Jylland findes endvidere følgende stednavne med **Hors** som forled: Horsbjærg – Horsbyg 2 – Horsbøl 2 – Horsbalke – Horsehoved Horsehøj – Horsens 2 – Horseskov – Horsholm – Horskær 3 – Horsted 2 – Horstedlund.

På Øerne øst for Storebælt findes foruden de nævnte Hestehaver følgende stednavne med forleddet **hest**: Hestebjærg – Hesteholme – Hestehoved 2 – Hestekobbel – Hestens Bakke – Hestesten – Hestetangshuse – Hestevåd – Hestholm – Hestkøb – Hestofte – Hestø.

Øerne øst for Storebælt: Stednavne med **hors** som forled: Horsebanke – Horsebjerg – Horsebo – Horsebøg – Horsemose – Horsemyre Odde – Horserød – Horserød Hegn – Horserød Overdrev – Horsetofte – Horsevejle – Horskær – Horselunde – Horsnæs – Horsevænget.

Der skal nu ses nærmere på nogle af de nævnte lokaliteter, hvortil der knytter sig kendte ejere eller som i anden forbindelse er af interesse.

Det vil være naturligt at begynde på Sjælland, som er det område, hvor de fleste heste-stednavne findes. Her vil vi standse op og se nærmere på navnene Horserød, Horserød Hegn og Horserød Overdrev. De forskellige -rød-navne, som fortrinsvis findes på Sjælland, er af stednavneforskerne tidsbestemt til 1100-årene og til første halvdel af 1200-tallet. Der var da stor vækst i det danske samfund og ny jord toges under kultur. Det er således skovens rydning til fordel for større hestehold, der ligger bag de nævnte -rød-navne. Det er også interessant, at disse navne må være dannet i 1100-årene, da det adelige rytteri var under opbygning.

Det nævnes at Christian den 3. havde adskillige Hestehaver blandt andet et ved Kalundborg. Dette bekræftes af, at Røsnæsgård yderst på Røsnæstangen tidligere lå under Kalundborg Slots ladegård og hed Hestehavegård, og af at gårdens tilliggende indtil 1826 lå hen som skov og overdrev. Det skal også her anføres, at dronning Christine 1501 lod foler fra Esrum føre til Kalundborg hestehave.

På Sjælland finder vi også et kloster, der drev hesteavl, og endda med stort held.

En fransk abbed Stefan skriver til sin kollega abbed Vilhelm, der var indvandret til Danmark fra Frankrig, og nu var abbed på Æbelholt kloster, om at skaffe ham en hest. Den ønskede hest blev sendt til Paris med et betroet bud; og modtageren takkede for gaven i overstrømmende vendinger: Hesten, hvis lige ikke var at opdrive i hans eget land, var en fyrste værdig. Måske var rosen lidt overdreven, fordi hesten var sendt som gave.

Den var sikkert af abbed Vilhelms egen avl. Æbelholt Kloster lå i et område, der egnede sig fortrinligt til hestehave. Herp tyder også et privilegium, der udstedtes 1258 til ved Æbelholt Kloster fra 15.-29. juni at afholde et hestemarked i anledning af abbed Vilhelms dag.

Mens opdræt og eksport af stude var forbeholdt adelen og de højere gejstlige, kunne alle, der havde lyst og kapital, opdrætte og handle med heste. Adskillige bisper og højere gejstlige var store hesteprangere, men også kanniker, dekaner og lavere gejstlige gav sig af med avl af vildheste. Det må endog have væ-

ret almindeligt, siden Erik Plovpenning i 1246 tilstod kannikerne i Ribe total toldfrihed for de heste, de udførte.

Også i Jylland var hesteavl en meget udbredt. Hestemarkederne i Holstebro var blandt landets største, og i Salling Thy og Mors avledes der prægtige heste. Ligeledes har der i Hardsyssel og Himmerland været store avlscentre. I Salling udgik de navnlig fra Spøttrup, der indtil reformationen hørte under Viborg bispestol. Til denne gård, der senere blev kendt for sit store studehold, lå i middelalderen en hestehave med en anseelige hestebestand. Her byggedes o. 1660 en avlsgård og jorden toges under drift, men »Hestehave« bevarede som gårdsnavn. Mogens Rosenkrantz, der 1724-1776 ejede Spøttrup skrev sig til Spøttrup og Hest-Hauge.

Gården solgtes fra Spøttrup i 1808. Der hører nu 120 tdr. land til Hesthauge, hvoraf de 30 er eng. Terrænet er kuperet. Gården er således et konkret eksempel på, hvordan navnet hestehave er bevaret fra middelalderen til vore dage. I løbet af 1500 aftog hesteksporten mærkbart, men til gengæld øgedes eksporten af stude. Denne nåede i 1500 og 1600-årene et højdepunkt.

I Vendsyssel findes der kun en gård ved navnet Hestehave. Den er afmærket på Geodætisk Instituts målebordsblad for området. Det er en større afbyggergård fra Asdal hovedgård, bygget omkring år 1800. Navnet viser, som det tidligere er påvist, hen til, at der i middelalderen har været drevet avl med vildheste på Asdal. Da der er flere forhold, der peger i samme retning, skal disse nu nærmere belyses.

Når middelalderen regnes fra 960-1536, kan der tegnes følgende billede af Asdal gods i slutningen af middelalderen: Af præsteindberetningen fra 1568 oplyses det, at Asdal gods foruden hovedgården omfatter 7 bøndergårde i Asdal sogn, som alle hører til Asdal og er velbyrdige Otte Banners arvetjenere. I Horne sogn var der 19 gårde, 8 bol og 31 gadehuse, som hørte til Asdal, og 3 huse og 4 gårde som hørte under andre godser. Ved indberetningen 1599 var tilstanden stort set den samme. Det kan tilføjes, at der var to landsbyer i Horne med fællesdrift, mens fæstegårdene i Asdal sogn var eneste gårde.

Det står nu klart, at der i Horne sogn kun fandtes gadehusmænd, og fæstebønder, mens de 7 fæstere i Asdal sogn benævntes arvetjenere. Det vil sige at hovedparten af Asdal sogn blev drevet under hovedgården, og når landskabets karakter med høje bakker, dybe dale og stejle skrænter tages i betragtning ligger det lige for, at området hovedsageligt har været udlagt til hestehave.

Dette stemmer helt overens med at Asdals ejere i middelalderen var væbnere, riddere og lensmænd, som i kraft af deres høje rang og stilling havde brug for krigshestebåde til sig selv og til de svende, de på kongens bud skulle mønstre i tilfælde af krig, eller når de skulle ledsage kongen på længere rejser. Det var da naturligt, at de selv avlede og trænede disse heste. Og når hestene kunne sælges til gode penge, var det også nærliggende at avle heste med salg for øje, ikke blot til eksport, men også til det hjemlige adelige rytteri, og når man samtidig var øverstbefalende for rytteriet, måtte afsætningen være sikret.

Der tænkes her på Erik Eriksen Banner, ejer af Asdal fra 1488-1554, og øverstbefalende for rytteriet i Nordjylland. Samtidig var han ejer af flere andre storgodser, hvor han drev hesteavl, således på Kokkedal i Hanherred og Højriis på Mors. Dertil kom at han var lensmand på Kalø fra 1514-1554, og netop ved Kalø er der et stort skovområde, der hedder Hestehave. Det er en landtange, der skyder sig ud i Århusbugten vest for den landtange, hvorpå borgen ligger. Her har sikkert været et større stutteri med hesteopdræt og træning af krigshestebåde. Og Kalø slot må have været hovedsæde for rytteriet. Under Kalø gods hørte øen Hjelm, der fungerede som hestehave for 18 vildhopper – omtales 1524 – 1547 og 1661.

Efter reformationen blev godset Løvenholm som kirkegods inddraget under kronen og af kong Christian III overdraget til Erik Eriksen Banner. Dette skovrige gods passede godt ind i hans øvrige stutteriaktivitet.

Det var herfra Erik Banner drog mod nord for at forjage skipper Clement fra Vendsyssel, men mistede størstedelen af sine 600 ryttere i Slaget ved Svenstrup (1534) syd for Ålborg. Erik Eriksen Banners fader, Erik Andersen Banner, der ejede Kokkedal døde 1482, da sønnen var 2 år og hans moder ægtede kort tid efter Niels Høg til Eskjær i Salling, som på sin mindreårige stedsøn Erik Eriksens vegne af Peder Nielsen Gyldenstjerne fik udleveret fra Kokkedal dets besætning, hvoriblandt der var 4 vognheste, en grå hest, 6 føl og 20 vilde hopper.

Peder Nielsen må have været formynder for den ligeledes mindreårige broder, Peder Eriksen Banner, der havde arvet Kokkedal, men altså måtte aflevere en part til broderen Erik Banner, der havde arvet Asdal. Da Peder, der fik en gejstlig uddannelse, døde 1520 arvede Erik Banner også Kokkedal.

Vi har vel lov til at betragte den beskrevne arvesag som bevis på, at Bannerne var hesteopdrættere, navnlig i betragtning af, at deres godser alle lå i terræn, der egnede sig for hesteavl og opdræt.

Hele den sydlige del af Asdal var i middelalderen dækket af skov, iblandet engdrag, græsgange og dyrkede områder, hvor de 7 nævnte fæstere boede. Her kan nævnes Graverholt og Rugtved. Holt betyder lille skov og tved betyder rydning i skoven, og er ligesom rød-navnene på Sjælland opstået i 1100-tallet. Den oprindelige hovedgård – Skovsgård – var ved matr. 1688 delt i to – Nr. og Sdr. Skovsgård.

Herregården Højriis på Mors var fra 1467-1535 i Bannerslægtes eje, men ingen af dem boede på gården, der kun havde mådelige bygninger. Til gården hørte fra gammel tid en skov, der lå på det stærkt kuperede terræn syd for gården. I 1680 omtales den som en blandingsskov – ikke af nogen kompetance – men dog en stor herlighed.

I den nuværende slotshave findes et område, hvis navn – tourneringspladsen – umiddelbart leder tanken hen på middelalderens riddertourneringer. Disse synes dog udelukkende at være afholdt ved de kongelige fester, som skuespil for folket. Men måske har tourneringspladsen på Højriis været træningsplads for heste til krigsbrug. Tournering var en kamp mellem to ryttere på stumpe våben, hvor det gjaldt om at kaste modstanderen af hesten.

Ringridning, der navnlig i Sønderjylland er en fast tradition, har tydeligt sin oprindelse i tourneringen. Måske har den endog i middelalderen været en fortræning i våbenbrug til hest, og samtidig været dyrket som en sport af de unge riddersønner. De fra folkevisen kendte »små drenge«. På Christian den Fjerdes tid var ringrennen et almindeligt og fornøjeligt indslag i ridder-spillene.

Vildhesteavl måtte i løbet af 1500-årene vige for stutteriavl. Selv om eksporten af krigshestebåde gik ned, var der stadig brug for danske heste både til eksport og til indenlands brug. På grund af de dårlige vejforhold var færdsel til hest den sikreste og mageligste måde at rejse på. Når Johanne Andersdatter Panther red til hove, skal hun have været ledsaget af 24 svende til hest. Hun var ejer af Asdal fra 1450-1479, og var nogle år hovedsmand over Vendsyssel. Hun var enke efter Erik Eriksen Banner, der var ridder, lensmand og medlem af rigens råd. Selv var hun en af middelalderens store kvindeskikkelser.

Der dreves naturligvis også almindeligt landbrug på Asdal, og der må have været et kohold af en størrelse, der passede til gårdens husholdning.

Vi kan nu forestille os, hvordan Asdal skov har genlydt af hestevrinsk og kobrol. Mere lavmælt hørtes i underskoven tam- og vildsvinenes grynten. Af større dyr, der blandede deres stemmer i koret kan nævnes kronhjort og ulv.

Saras historie

eller noget om arkivalier vedrørende brandskader

Af Erik Kann

Det er formodentlig kendt for et flertal af dette blads læsere, at arkivalier om brandforsikring er en af de bedste kilder til at skabe sig indblik i ældre huses udseende.

Frem til 1872 var det staten, der varetog administrationen af dette område, og i landsarkiverne er der bevaret store mængder af brandforsikrings- og brandtaxationsprotokoller.

Desværre var forsikringsandørningen ikke obligatorisk for landbygninger, og det kan derfor være uhyre vanskeligt, ofte umuligt, at finde relevante arkivalier.

Derimod foreskrev lovgivning om landbygningernes brandforsikring (pc. af 29/2 1792 § 30), at der skulle afholdes brandforhør i tilfælde af brandskade. Disse forhør, sammen med korrespondance, vurderinger af brandskader m. v. er bevaret i meget stort omfang i Rigsarkivet.

At arkivalierne findes her skal ses i sammenhæng med deres administrative tilhør; for disse forhold er der redegjort udtømmende i en artikel af Frank Jørgensen i tidsskriftet *Fortid og Nutid* (bind XXIII, hefte 5/6 s. 382 ff, 1968).

Da dette materiale formodentlig er mindre kendt – men absolut fortjener at blive det – skal her fremdrages et enkelt eksempel.

Vi skal ca. 120 år tilbage i tiden, til Nordsjælland, nærmere betegnet den lille landsby Trørød i Søllerød sogn.

Ifølge folketællingen 1787 boede her 137 personer, folketællingen 1801 anfører 126 personer, medens tællingen 1834 anfører 209 personer. En ganske typisk landsby med gårdmænd, husmænd og en række håndværkere.

I den vestligste del af landsbyen lå et mindre husmandssted, som meget vel kan være indrettet som vedlagte skitse angiver.

Huset havde i en række år været ramme om Niels Svendsen og Karen Jacobsdatters tilværelse; 5 børn havde de, 2 drenge og 3 piger. De 4 af disse søskende fulgte den traditionelle vej og giftede sig med partnere fra den nærmeste omegn. Men den ene, den ældste søn Ole Nielsen, valgte en lidt anderledes vej, da han i 1837 giftede sig med den svenske pige Sara Rydstrøm.

Faderen Niels Svendsen døde i 1840, men konen Karen blev boende i huset. I 1846 blev det solgt til Ole Nielsen, som nu kunne flytte ind med Sara og deres børn.

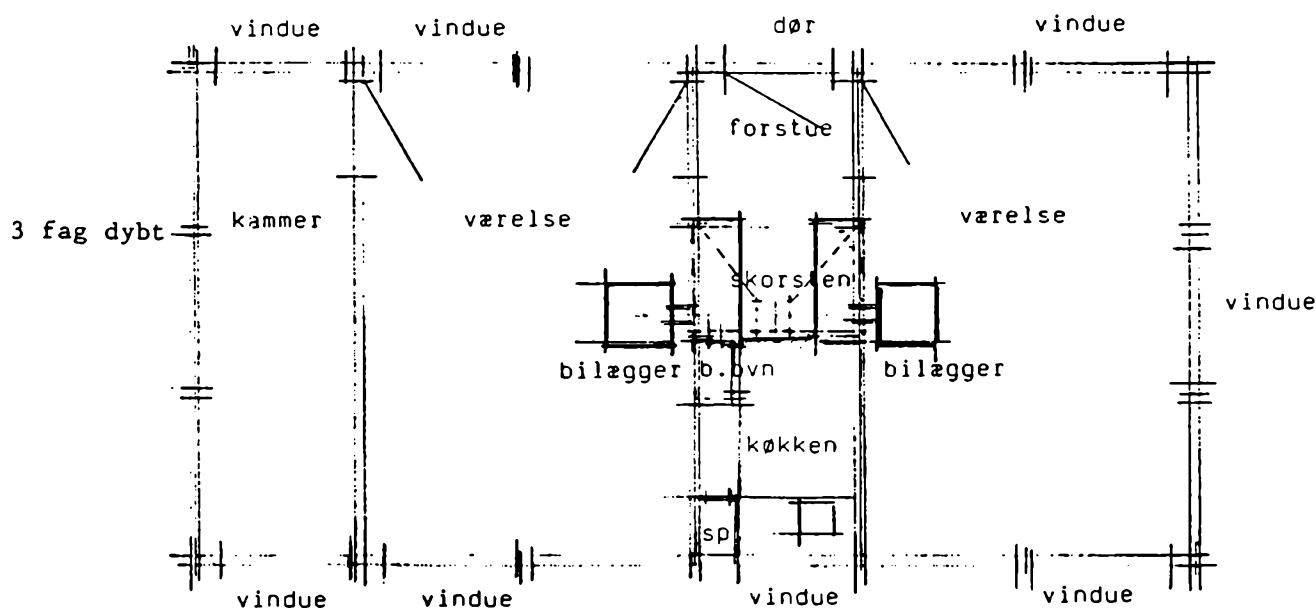
Den første del af Saras liv skal ikke behandles her; den epoke bliver emnet for en senere artikel!

Her skal vi skue mod slutningen af året 1869, helt præcist den 17. november. Denne dag nedbrændte nemlig Ole Nielsen og Sara Rydstrøms hus i Trørød.

Af akterne i rigsarkivet om denne brandskade kan vi nøje følge alle dagens begivenheder, faktisk minut for minut. På klokkeslet oplyses det, hvornår de enkelte beboere forlod landsbyen om morgenen, vi ved at Sara blev hjemme sammen med datteren Karen Sophie (13½ år gammel), og vi kan følge oprydningsarbejdet i brandtomten.

For familierne involveret en sand katastrofe. Men lige fra forhørernes start er der en sær undertone i formuleringer og emnevalg: »Hun nægter vedblivende at have nogen kundskab om eller del i den stedfundne ildebrand«.

Der blev holdt en lang række forhør af de berørte personer, og det afgørende var i alle tilfælde, hvorvidt der var grundlag for at hævde, at Sara formiddagen den 17. november havde været på loftet inden branden brød ud. Adgang til loftet kunne kun skaf-

6 fag langt

6 x 3 fag = 13 alen x 6,5 alen = 84,3 alen² = 33,3 m²

Grundplan 1 : 50

Tegning udført skønmæssigt efter Sokkelund Herred, Brandtaxationsprotokol, 1800-1809, side 1743.

fes fra ydersiden af huset via en loftslem. Stod stigen til lemmen den formiddag, havde nogen set Sara deroppe? Det var væsentlige spørgsmål. Læs her et par af vidneudsagnene desangående:

Forhør 17/11 af Sara selv:

»Hun bemærker, at der ikkun var opgang til loftet fra marken af, og der var ingen oppe på loftet imorges eller i middags«. Forhør samme dag af ægtemanden Ole Nielsen: »Opgangen til loftet var ad en stige som altid stod op til lemmen, som ikke var aflåst, men blot lukket, og var lemmen ud mod Jens Jørgensens mark«.

Forhør 18/11 af drengen Niels Peter Christensen, 11 år:

»Ved at se op ad huset, blev han tillige vár, at der stod en stige til lemmen i den nordre gavl, dog kunne han, da lemmen stod åben, se, at det brændte stærkt inde på loftet. Ole Nielsens hustru kom løbende fra stuen med nogle sengeklæder, som hun nu kastede i haven og gik derpå hen til gavlen og gav stigen, som stod op til lemmen, et skub, så at den faldt omkuld«.

Tydeligvis kredser forhørsdommeren om dette punkt. Men der kommer intet afgørende. Ydermere viser det sig, at Sara har været på alvorlig kant med en række af de nærmeste naboer, og værdien af vidneudsagnene svækkes naturligt nok.

Et enkelt eksempel: Forhør 18/11 af skomager Børge Nielsen: »Sara Nielsen, som er en meget heftig kone, har oftere udskældt komparenten og hustru, havde da afgiven vidnesbyrd i den sag, hvori hun sidste gang blev dømt, men der har ikke været retssag mellem dem for injurier«. Kan det siges tydeligere!

Forhørsrækken syntes næsten afsluttet, da der den 23. november pludselig kom nyt materiale på bordet:

Charlotte Nordberg, som boede til leje i den ene ende af Ole Nielsens hus var mødt for at godkende referatet af den af hende tidligere afgivne forklaring. Det hedder:

»Endelig mødte brandlilte Charlotte Nordberg, som, næst at godkende den af hende til rapporten afgivne forklaring, der forelå hende, bemærkede, at hendes yngste barn, der den dag branden indtraf, i hendes fraværelse var under opsyn af Sara, er en dreng, Carl Johan, der den 20. f. m. fyldte sit 4. år, ikke, som til rapporten anført, 5 år. Om grunden til ildens opkomst har hun endnu ikke erfaret noget. Hun forklarede derefter at hendes ovennævnte barn, da hun om aftenen ville begive sig til sengs i Jens Hansens hus, hvor hun havde fået husly, på hendes spørgsmål om, hvor han havde været, svarede, at han

havde været hos Sara, at Sara havde været på loftet, og at hun, da hun kom ned i stuen, havde sagt til ham, at nu kunne han gå i skole til sine to søskende, thi her kunne han ikke være. Drengen var derefter gået hen i skolen«.

Med ét slag var der helt nye ting at gå igang med og en ny forhørsrunde starter. Interessant at se, hvor mange detaljer der nu pludselig dukker op om det kritiske spørgsmål. Forhør 23/11 af smedevend Vilhelm Høgh Hansen: »Ved hans ankomst til huset, stod Ole Nielsens hustru udenfor gavlen og jamrede sig og skreg, men om stigen da stod op til gavlen af huset, lagde han ikke mærke til.«

Sara selv kom i forhør 4/12:

»Hun vedblev, at hun ikke den dag, branden udbrød, har haft sin fod på loftet, hvilket hun fastholder, skønt foreholdt, hvad Charlotte Nordbergs 4-årige søn Carl med hensyn hertil skal have forklaret«.

I midten af december var afhøringerne afsluttet – sagen skulle finde sin afgørelse.

Desværre rummer sagens akter ikke domstolens interne overvejelser.

Vi må nøjes med vores egen fantasi og dertil et citat fra den trykte formular, anvendt ved fremsendelse af sagen til justitsministeriet »...at jeg under dags dato har resolveret, at der ikke fra det offentlige side findes anledning til at foretage videre i sagen....«

Det fremdragne er kun en lille bid af en stor sag. Men forhåbentlig nok til at vise, hvor tæt vi kommer på situationen. Og det drejer sig om, er netop ganske almindelige mennesker og deres dagligdag. I denne sag er det taxering af indbo, erstatning til genopførelse af den daglige bolig osv. osv. Det handler om livsvilkår, levestandard og dagligdagen!

I Saras historie er der ydermere iblandet elementer af vrede, had, uvenskab og misforståelser. Var Sara en tragisk skæbne, et bevis på, at man nødig i den lukkede danske landsby så fremmede elementer, eller var hun i bund og grund stridbar og vanskeligt?

»Resultatet« skal allerede afsløres her, Saras selvmord i begyndelsen af 1880'erne. Men hvad gik forud, hvad var baggrunden. Det vil interesserede læsere kunne erfare i næste nummer af »Slægtgården«.

E. Kann

Vigerslev

Landsbyen ved Harrestrupåen

Af Oline og Oscar Udsholt
138 kr.

Bogen om Vigerslev – landsbyen ved Harrestrupåen er en ny og spændende beretning om det Vigerslev, der var engang.

Når man idag bevæger sig gennem mylderet ad Vigerslevvej, drømmer man næppe om, at der dybt under asfalten gemmer sig spor af en vej, der blev anlagt for flere tusinde år siden, og indtil tæt op mod vor tid – blot var den stenede bygade gennem bondelandsbyen Vigerslev.

Endnu for få årtier siden slyngede Harrestrupåen sig idyllisk mellem grønne, åbne marker, og dannede et naturligt skel mellem de små bondelandsbyer Hvidovre og Vigerslev.

Idag er disse landsbyer blevet til moderne forstæder til København, og Harrestrupåens løb er rettet ud, og forvandlet til ukendelighed.

Men det gamle Vigerslev er ikke glemt.

Mads Lauridsen var bonde i Vigerslev. Han giftede sig med kromandens datter i Avedøre – og kort tid efter giftede kromanden sig med sin svigersøns datter af første ægteskab.

I midten af 1850'erne hærgedes Vigerslev af nogle voldsomme pyromanbrande. Under opklaringsarbejdet afhørte politiet en mængde af byens borgere. Vi møder bønder, håndværkere, tjenestepiger og -karle, ledvogtere og kludesamlere og mange flere. Deres daglige og natlige gøremål – af mere eller mindre legal karakter – bringes for dagens lys og føres til protokols.

Denne beretning kan læses som en folkelivsskildring, som en krimi eller som eksempel på de daværende myndigheders omstændige opklaringsmetoder.

Bogen om Vigerslev, som udkom den 24. november 1990 forhandles af: Forlaget Hansen, Sandbyvej 25, 4532 Gislinge.

OGN

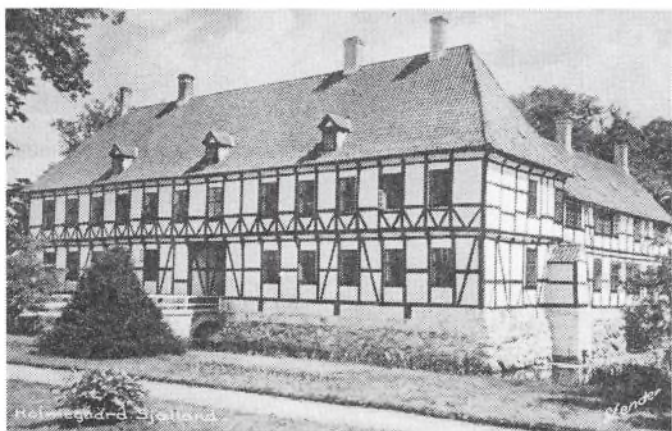
Landvæsenselev på Holmegård

Holmegård ligger 7 km nordøst for Næstved i udkanten af den over 1000 tdr. land store Holmegård Mose.

Claus Daa samlede gården efter den gennem hele 1500-tallet havde været delt. Og i 1635 lod han opføre den hovedbygning, som ligger der i dag. Efter en række forskellige ejere købte greve Danneschiold-Samsø Holmegård i 1801.

Holmegårds Glasværk blev grundlagt i 1825 af Holmegårds daværende ejer. Idag ejes godset af godsejer Chr. Danneschiold Lassen.

Til Holmegård hørte, da jeg var der, 2300 tdr. land ager, mose og skove.

Holmegårds hovedbygning – et prægtigt barokanlæg og tilmed et af landets få 2 etages herregårdshovedbygninger i bindingsværk.

Jeg kom til Holmegård som landvæsenselev 1. maj 1947. 19 år gammel og lige vendt hjem fra højskoleophold vinteren 1946-47. Lønnen var 200 kr. for et år.

Elevbygningen var ret ny. Jeg tror den var bygget i de første krigsår. Der var 20 enkeltværelser med centralvarme og fælles vaskerum med både varmt og koldt vand. Der var en stor samlingsstue, hvor der var teori om vinteren med forpagter Otto Laewetz.

Jeg kom dertil om aftenen på cykel og forvalteren tog imod. Vi var 8 nye elever, der kom den aften, og fik anvist hver sit værelse.

Om sommeren blev vi vækket af underforvalteren kl. 6. Der var først staldtjeneste en time, hver mand fik et spand heste, som skulle vandes og strigles.

Staldkarlen havde været oppe to timer før og fodret og rensset hestestalden. Jeg skulle køre nr. 4 – det var to hopper – Dora og Dina.

I alt var der 16 spand belgierheste i stalden, samt en hingst og en ridehest. Efter staldtjenesten spiste vi morgenmad – havregrød og kaffe med rugbrød eller franskrød.

Fem minutter i otte stod hver mand bag sine heste, og ventede på ordre fra overforvalter Lauritz Haugsted, som satte i arbejde. Det kunne lyde nogenlunde sådan:

Nr. 1, 5, 6, 7 harver og sår byg i Krogsmarken.

Nr. 2, 8, 9, 16 strør kunstgødning i Kildemarken.

Nr. 3, 10, 11, 12 kører de sidste roer ind i kostalden.

Nr. 4, 13, 14, 15 kører ajle ud i Smedemarken.

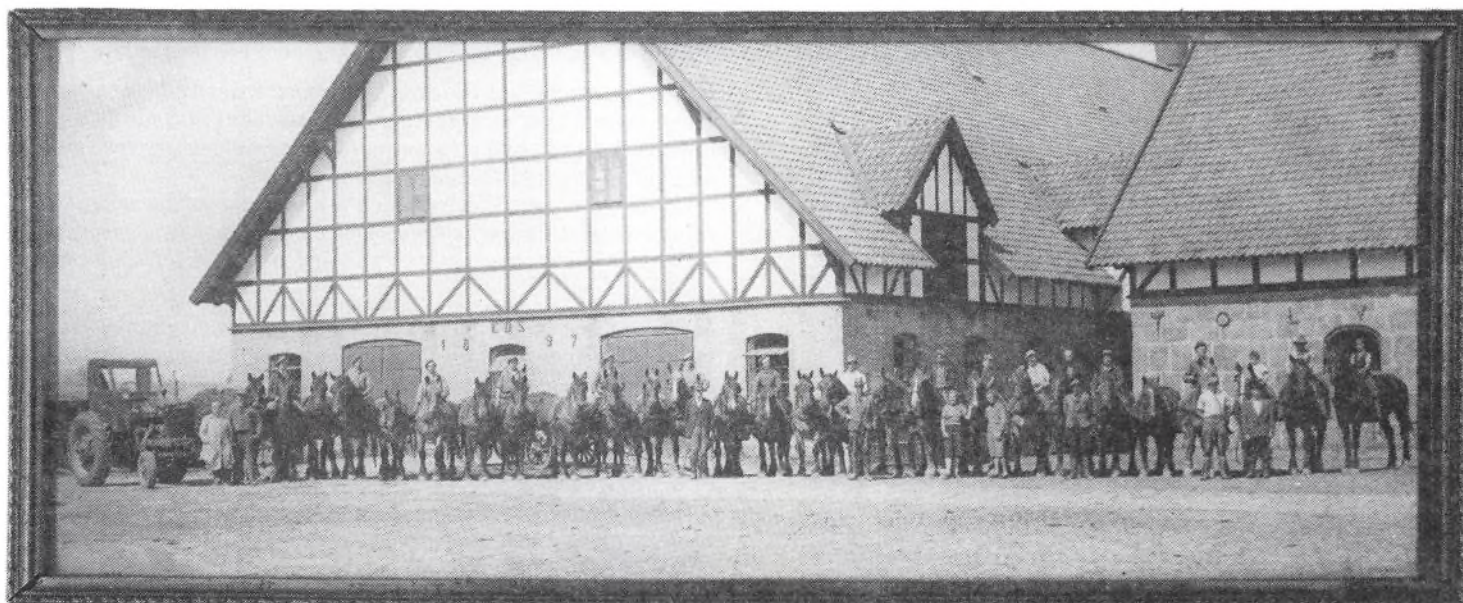
Det første nummer havde ansvar for det sjak, de havde med i marken. Det var jo forskellige marker vi arbejdede i, så tiden skulle passes til middag og fyraften. Jeg mener arbejdstiden var på 9 timer ud over staldtjenesten.

Der var beskæftiget omkring 40 mand i landbruget det år.

16 elever og karle, 6 husmænd, 8 daglejere. I kostalden var der overfodermester, underfodermester, 4 foderelever, 4 røgte-re, 1 kølemænd og 1 striglemænd.

I smedien var 1 mand, til haven var 2.

27 heste, 1 traktor og Holmegårds samlede arbejdsstyrke foran den store staldlænge fra 1897 og Oluf Daa's fæhus fra midten af 1600 tallet til højre.

Alle samlet foran Holmegårds smukke hovedbygning. Artiklens forfatter - Poul Andersen står i 2. række nr. 4 fra venstre.

På hovedbygningen var køkken- og stuepigelever, og forvalteren havde 2 piger, mens fodermesteren havde 1 pige.

I kostalden var der 200 malkekøer af rød dansk malke race og 150 stk. ungkreaturer. Af svin var der 20 søer og 500 fedesvin.

Midt i maj begyndte vi at radrense de ca. hundrede tdr. land med roer. Vi havde 6 radrensere og hver mand skulle rense 4 tdr. land om dagen. Det var eleverne der radrensede, mens det var løs arbejdskraft, der tyndede ud. Det var mænd fra Polen, Estland, Letland og Ungarn. Flygtninge fra krigen. De var også med i høsten, og de var meget flittige og nøjsomme.

Midt i juni blev høet slået, revet og stakket. Vi kørte det hjem 10 dage efter i alt 40 læs.

Midt i juli kørte vi tørv hjem - 35 læs fra mosen (72 tons). Der blev stadigvæk gravet tørv på mosen, men det holdt op nogle år efter.

Efter sommerferien gjorde vi selvbinderne klar. Der var 4 Mc. Cormick 6 fods. Den 31. juli begyndte vi at høste byg, rug og havre. På 8 dage havde vi mejet det hele og på 9 dage kørte vi det hjem.

Der var 12 høstvogne og hejseværk i laden. Ikke noget med at læsse af med høtyv. (Om hejseværk: Historisk Samfund for Sorø Amt, Årbog 1989 side 72-77).

Midt i august havde vi indhøstet. Det var ikke nogen stor høst, for sommeren var meget tør.

Den 8. oktober begyndte vi at toppe roerne af og køre roer hjem. Det tog resten af måneden. 10 vogne kørte roerne sammen. Den 31. oktober havde vi samlet hele roehøsten hjemme ved gården.

I alt 650 læs foderroer og 550 læs kálroer.

Den 1. november rejste 4 elever, 4 karle, 1 husmand og staldkarlen og 5 nye elever ankom samt 2 karle og 2 daglejere.

Så var det gødningen, der stod for, og det blev kørt 450 læs ud

og pløjet ned på 8 dage. Så kom efterårspløjningen, som afslutning på det hele.

Var der noget, som at gå og pløje med 2 heste, hver dag enten det var regn, storm eller solskin?

Det var bare skønt!

Et arbejde, som det unge menneske i dag ikke kommer til at opleve. Hver mand kunne pløje 1 td. land om dagen, og når så 12-14 mand kom ud med deres spand heste, så skred det. Hver mand fik sin ager at pløje, og det var ikke alle, der kunne holde den snorlige.

Til sidst var der grønjorden, der skulle pløjedes. Det var læggepladsen, som havde været lejet ud til en tørvegrosserer under krigen. Nu skulle de 90 tdr. land ikke længere bruges.

Før jul tærskede vi i 8 dage, så var der foder til hele januar. Tærskværket var et 60 tommer Munktel, der tærskede 30 tdr. i timen. Ellers gik tiden med at køre roer i stalden, og køre gødning ud på marken og ajle på grønjorden.

En dag var jeg i Næstved med 4 heste, der skulle sælges til franskmændene, men de købte kun en.

Der var kommet en traktor på gården, og derfor skulle der sælges 3-4 heste.

Januar og februar gik med at tærske, køre roer og gødning, rense grøfter, styne gærder. I marts begyndte vi at strø kunstgødning i engene - 90 kg superfosfat og kali pr. td. land.

Det blev tidligt forår, og den 17. marts begyndte vi at så havre og byg. Det var påskedag den 28. marts og da var vi færdige med vårsæden.

I april måned spredte vi kunstgødning på vårsæden og lagde roer, kálroer og kartofler. Så blev det 1. maj og jeg rejste efter et lærerigt år på Holmegård.

Poul Andersen

Nyt fra hovedbestyrelsen

Dansk Slægtsgårdsforening afholdt sit ordinære halvårige hovedbestyrelsesmøde den 17. oktober i Ringsted.

For at den samlede hovedbestyrelse kunne orienteres om Slægtsgårdsarkivets tilstand og forhold, havde Ringsted Landbrugsmuseum velvilligt stillet sit mødelokale til rådighed for os.

Hovedbestyrelsesmødet indledtes med landsformandens tak til Bornholmskredsen for et godt tilrettelagt årsmøde.

Dernæst orienteredes om ansættelsen af ejendomskonsulent Anders Frederiksen.

Derefter gik man over til valgene og Carl Martin Christensen genvalgtes til landsformand, Peder Møller Frifelt genvalgtes til næstformand og Vagn Mathiasen genvalgtes til tredje medlem af forretningsudvalget.

Arkivudvalget fik én udskiftning, idet Inger Houbak ikke ønskede at fortsætte, og nyt medlem af arkivudvalget blev Arne Højland. Arkivets øvrige medlemmer er Vagn Mathiasen, Meta Larsen og Hans Peter Madsen.

Bladudvalget udgøres fortsat af Peter Møller Frifelt, Holger B. Juul og Torp Friis Møller samt landsformanden som tilforordnet.

Lovudvalget: Elise Jensen, Henry Slemming og Knud Ravnkjær.

Udvalget for økonomiske og landbrugsmæssige sager: Carl Martin Christensen, Verner Larsen, Frede Falk Rasmussen og Arne Højland.

Under meddelelser fra arkivet åbnede Bo Johansen for en debat om slægtsbegrebet.

Når en gård skifter ejer, og det er til stedbørn/plejebørn eller gennem giftemål indenfor samme generation, er slægtsgårdsbegrebet så intakt? Eller skal slægtsgårdsdiplom være en gårdhistorie?

Emnet vil blive drøftet igen på næste møde.

Jens P. Petersen deltog i hovedbestyrelsesmødet, og takkede for udnævnelsen til æresmedlem, og orienterede om de planlagte slægtsgårdsrejser 1991. Der er planer om 4 dage til Øland i juni og en høsttur til Telemarken i september.

Årsmødet 1991 blev drøftet og alle kunne tage programmet til efterretning.

A. C. Winther Hansen inviterede til Himmerland i 1992, og Arne Højland ville gerne være vært i 1993 i det vestsjællandske.

OGN

Årsmødet 1991

Lørdag den 25. maj og søndag den 26. maj afholdes Dansk Slægtsgårdsforenings 50-års jubilæumsmøde.

Landsformanden ønsker at så mange medlemmer som muligt vil deltage i jubilæet, og derfor har han besluttet, at henlægge festlighederne til Vingstedcentret ved Vejle.

Vingstedcentret er både centralt beliggende og priserne er overkommelige.

Årsmødet indledes traditionelt med generalforsamling lørdag eftermiddag, og fest om aftenen med en lækker tre-retters menu, taler, sang, musik og underholdning samt dans til midnat.

Søndagen begynder med en kort gudstjeneste i Nørup kirke, derefter begiver man sig ud på en tur gennem det naturskønne landskab. Bl. a. vil vi passere Gødding Mølle, Billund, Randbøl hede og landskabsskulpturerne ved Tørskind.

For de årsmødedeltagere, der vælger at tage imod tilbuddet om bustransport søndag formiddag, vil der være lejlighed til at høre om det vi ser, for i busserne vil der være lokalkendte folk.

Frokosten nydes på Vingstedcentret, og derefter besøger vi familien Larsen på Jerlevgård, en både interessant og veldrevet slægtsgård.

Priser: ialt ca. kr. 627,50 pr. person - ca. kr. 420,50 uden overnatning - excl. transport.

Tilmeldingskupon vil blive bragt i aprilnummeret.

Fortrop 1991?

Det har været drøftet, om der i forbindelse med det kommende årsmøde i Vingstedcentret, vil være interesse for en ekstra dag i det jyske, med besøg på historiske steder, som f. eks. det nyistandsatte Koldinghus. Ved årsmødet i Hirtshals var det en succes, og ved dette års møde på Bornholm var næsten alle taget dertil på flerdagestur i tilslutning til årsmødet.

Om medlemmer fra det østdanske område - Bornholm, Lolland-Falster, Møn og Sjælland har interesse i sådan en ekstra dag, så hører jeg gerne derom. Tlf. 53 58 40 16.

OGN

Billeder

Næste nummer af »Slægtsgården« udkommer i midten af februar og bliver Dansk Slægtsgårdsforenings jubilæumsnummer.

Jubilæumsnummeret vil indeholde tilbageblik og læseværdige artikler om landbohistoriske emner.

Til illustrering af bladet efterlyses billeder fra arrangementer gennem de 50 år.

Billederne er kun et lån, og jeg lover at være meget omhyggelig med at returnere materialet.

Ole G. Nielsen

NB.

Redaktøren ligger med enkelte gamle billeder fra sin forgængers bo, og skulle der evt. være læsere som savner et eller andet, så prøv at ring eller skriv.

DANSK SLÆGTSGÅRDSFORENING

Generationsskifte med slægtsundersøgelse

Konsulent Anders Frederiksen
Søndertoften 17, 9500 Hobro

Tlf. 98 51 10 25

Når senior trækker sig tilbage, og en ny generation rykker ind på gården, er det tid at undersøge

gårdens og slægtens historie

Vi tilbyder at ordne hele papirgangen ved generationsskiftet, og i forbindelse hermed starter vi gerne en slægtsundersøgelse
Brochure tilsendes gratis

Kontoret i Hobro

To former for særeje

Konsulent Anders Frederiksen, Hobro redegør for en ny lovs bestemmelser for fuldstændigt særeje og skilsmisssæreje

Lovene omkring særeje er ændret med virkning fra 1. oktober 1990.

Hidtil har det kun været muligt med et såkaldt »fuldstændigt særeje«, som bl. a. har den ulempe, at særejet skal skiftes i tilfælde af dødsfald. Det udelukker altså det uskiftede bo, hvis man ønsker det.

Efter de nye regler bliver det muligt at oprette et skilsmisse særeje. D. v. s. en aftale om særeje i tilfælde af skilsmisse, medens det i tilfælde af dødsfald ikke medfører nogen ulemper.

Man kan altså vælge mellem tre ting. Ikke at gøre noget, hvilket er fællesæje, eller at oprette enten fuldstændigt særeje eller kun et skilsmisssæreje.

De mere fleksible regler vil gøre det aktuelt med særeje i mange flere tilfælde. Jeg tænker her på den situation, at en søn/datter skal overtage slægtsgården, og i den forbindelse modtager vedkommende ofte en betydelig gave.

Hvis den samme søn/datter så bliver gift, var det måske hensigtsmæssigt at oprette en skilsmisseægtepagt, hvor det bestemmes, at gården og gaven tilhører sønnen/datteren, medens ægtefællen kun medtager det, vedkommende har indbragt i ægteskabet.

Man kan måske sige, at lovændringen er en konsekvens af den kedelige kendsgerning, at alt for mange ægteskaber i dag bliver opløst. Og derfor er det nu muligt at oprette særeje, som kun bliver virksom i tilfælde af skilsmisse.

Slægtsgårde i krise

Mange slægtsgårde har oplevet eller oplever økonomisk krise. Vi er vidne til en generel strukturkrise i landbruget, hvor nogle bukker under, samtidig med at andre overlever og udvikler sig. Det går faktisk alt for stærkt.

Slægtsgårde er ingen undtagelse, snarere tværtimod. Man har måske en falsk sikkerhedsfølelse. Man tænker, at min slægt har klaret sig her i mange generationer, så det går nok. Men så går det alligevel ikke.

Der er også et krav til gode gamle slægtsgårde, som til alle andre, om økonomi og effektivitet, om udvikling og tilpasning. Mange unge familier er dygtige og tilpasser sig, men vi ser desværre også mange slægtsgårde i dyb økonomisk krise.

Jeg tror der er behov for krisehjælp mange steder. Der er behov for en »krisestab«, som kan analysere forholdene, og som tør sige sandheden. Hvis man ser de virkelige forhold i øjnene og

i tide drager konsekvensen, kan de fleste kriser afværges. Men hvis man ikke tør se sandheden i øjnene eller ikke gør det i tide, så styrer man direkte mod et økonomisk forlis, med det til følge, at de nuværende ejere bliver sidste generation på gården.

Det er særlig tragisk, når en gammel slægtsgård ryger på tvangsauktion. Mange gode slægtsgårdstraditioner sættes på en gang over styr. Ejeren vil altid føle sig skyldig over for familien og vil leve med mange selvbredjelser.

Der er kun en ting at sige. »Føj ikke ind under gulvtæppet«. Erkend den økonomiske situation mens tid er, og søg professionel rådgivning. I de fleste tilfælde kan der anvises en vej ud af problemerne. Men pas på, for problemerne ekskalerer let efter »sneboldprincippet«.

*Konsulent Anders Frederiksen
Ejendomskontoret i Hobro*

Ak, hvor forandret

Når man kikker i navneregistreret til et landkort eller i Traps stedregister kan man finde flere forunderlige lokaliteter.

I Vendsyssel ligger landsbyen Hørmested og i Thy findes lokaliteten Lortpøt.

I ældre tid havde man ved Næstved landsbynavnet Gumperup. I 1926 skiftedes navnet ud med det mere letklingende Klinteby.

Det fortælles, at en ung pige i 1935 skulle til Landsstævne i Ålborg, i toget mødte hun en mand, som hun havde kendt år tilbage, og hun udbrød glad: Der har vi NN fra Gumperup! Vedkommende blev dybt fornærmet, og gjorde opmærksom på, at Gumperup for længst havde taget navneforandring.

En anden historie, hvis ægthed ikke kan garanteres, går ud på, at den daværende sognerådsformand i Karrebæk hos inden-

rigsministeren mødte sin soldaterkammerat fra Luserød. Begge havde de samme ærinde, nemlig at få ændret stednavne i deres kommuner til henholdsvis Klinteby og Høvelte. Begge havde succes med fremmødet.

Sorø Amtsråd stadfæstede Gumperups navneskift 1. marts 1926. Så slap pigerne for, at vedkende sig sin landsby med det ofte benyttede Enderup.

Mellem Kalundborg og Holbæk lå landsbyen Rumperup, den har også skiftet navn, men her kan man med lidt velvilje se en sammenhæng, Rumperup blev til Højsted.

Tak til Landsbyskriveren, Toksværd for oplysningerne om Gumperup.

Velkommen til nye medlemmer:

Axel Sejer Jensen
Østergade 31
4340 Tølløse

Ellen og Alex Andersen
»Sortegaard«
Ravnsgårdsvejen 1
3720 Åkirkeby

Orla Hordbech Rasmussen
»Hornbækgaard«
Havvej 30
Vrinders
8420 Knebel

Grev og grevinde Schulin
»Frederiksdal«
Hummeltoftevej 187
2800 Lyngby

Martha og Jørgen Larsen
»Jerslevgaard«
Jerslevgårdsvej 70
Jerslev
7100 Vejle

Ellen Gaarslev
Marievej 26
2950 Vedbæk

Karen Margrethe og Arne Hesselvig
»Sønderhavegaard«
Aastorpvej 89
6070 Christiansfeld

Poul Jensen
Birkegårdsvej 3
Ejdrup
9240 Nibe

Margit og Eilif Bigum
»Højagergaard«
Binderupvej 17
Gislum
9600 Års

Frank Kudahl
Ørslevklostervej 193
7840 Højslev

Kongsbonde
Pall Patursson
»Kirkjubøgaard«
FR-175 Færøerne

Anders Frederiksen
Søndertoften 17
9500 Hobro

Poul Grynderup
Fragtrupvej 2
Fandrup
9640 Farsø

Birthe Baggesen
9800 Hjørring

Kr. Uhre Olsen
»Højstrup«
Pilevej 10
6862 Tistrup

NYT fra kredsene

Sjælland Syd

Sjælland Syds generalforsamling afholdes på Brøderup Ungdomsskole mandag den 11. februar 1991 kl. 13.

Forstanderparret Wivi og Erik Saul fortæller om skolen og eleverne viser om.

Da mange af vore medlemmer gennem generationer har haft tilknytning til skolen håber bestyrelsen på stor tilslutning til en interessant eftermiddag.

Indbydelse til hver enkelt udsendes senere.

Meta Larsen

Vestsjællandskredsen

Generalforsamlingen afholdes 23. januar 1991 kl. 14 i Vallekilde-Hørve Fritidscenter.

På valg sættes: Christian Nielsen, Tølløse og Arne Højland, Høng.

Efter generalforsamlingen fortæller pens. overlærer Oscar Udsholt om lokalitetens historie.

Teatertur

Søndag den 18. november havde Sjælland Syd sin årlige teatertur. 51 forventningsfulde medlemmer kørte i bus til »Amager Scenen«, hvor man overværede operetten »Landmandsliv«.

Stykket, der er bygget op efter Fritz Reuters roman, er i denne sæson ekstra festlig. I anledning af at Kai Normann Andersen i år ville være fyldt 90 år, har man indlagt et udtog af hans prægtige melodier. Dette indslag og fremragende skuespillerpræstationer gjorde at vi fik nogle herlige timer, og da alle de medvirkende sluttede med at synge Kai Normann Andersens »Toner fra Himlen«, så glemte vore deltagere alt om korn-, mælke- og flæskepriser, hvilket jo også var meningen.

Turen sluttede på Greve Strandhotel, hvor man i hyggelige omgivelser nød en let anretning. Nu er vi spændt på, hvad vor formand Meta Larsen byder på næste gang.

Verner Larsen

Ringsted Museumsforening

Fredag den 16. november fejrede Ringsted Museumsforening 10 års jubilæum.

Den driftige museumsforening, som på kort tid fik etableret Landbrugsmuseet, der senere flyttede til Klostergården, åbnede i dagens anledning udstillingen »Ej blot til lyst«, om foreningens og museets virke.

Der blev udgivet et jubilæumsskrift og afholdt reception.

Fra Dansk Slægtsgårdsforening deltog Vagn Mathiasen og Arne Højland, begge medlemmer af Arkivudvalget. Vagn Mathiasen medbragte et istandsat hammelstøj, for derved at understrege, at Ringsted Landbrugsmuseum og Dansk Slægtsgårdsforening trækker på samme hammel.

Brandhække på stråtage

Gennem generationer har bønderne frygtet ildens herredømme og ødelæggelse. Ildebrand medførte altid tab af bygninger, bohave, redskaber, husdyr og uerstattelige slægtsminder. Herremandens hjælp og naboernes godgørenhed kunne mildne tab. Ved de helt store brandkatastrofer fik brandlidte tilladelse til at gå tiggergang i en landsdel og bede om almisse ved at fremvise et såkaldt brandbrev.

De gamle landsbyer med tæt sammenbyggede stråtede bindingsværksbygninger var brandfarlige. Udskiftningen og udflytningen betød en forbedring, som dog kostede store summer og medførte helt andre vanskeligheder end man kendte i landsbyen med dens store fællesskab.

En ganske særegen sikkerhedsanordning ved de gamle stråtede gårde og huse kendes ved flere fæstejendomme under grevskabet Hvedholm på Fyn, nemlig såkaldte brandhække af jern over indgangsdøren. Ifølge gammel tradition og folkesnak

påbød greven denne anordning ved flere ejendomme, men ikke alle, fordi der ved en brand indebrændte en kone med flere børn i en ejendom, hvor stråtaget skred ned som et kæmpebål og dækkede indgangsdøren.

Brandhækken udformedes af den lokale smed og fastgjordes på bindingsværk og taglægter. I tilfælde af sammenskrivning af stråtaget under ildløs ville brandhækken ifølge teorien sikre beboernes frelse gennem døren. Anordningen blev påbudt i fæstehuse og -gårde, hvori der var børn. På flere ejendomme er den gamle anordning bevaret, vel nok mere af veneration end fordi man tiltror den ekstraordinær sikkerhed for beboerne. Det er all mulig påskønnelse værd, at beboerne har værnet om de gamle indretninger, selv om hverken grevskab eller brandforsikrings-selskaber har krævet dem bevaret.

Mon sådanne sikkerhedsordninger er kendt fra andre sogne, og har der været tilfælde, hvor de har gjort virkelig nytte?

Edvard Andersen

